ePublishing

Science and Society: Journal of Political and Moral Theory

Vol 25 (2010)

Διαιρετικές τομές στο κομματικό σύστημα

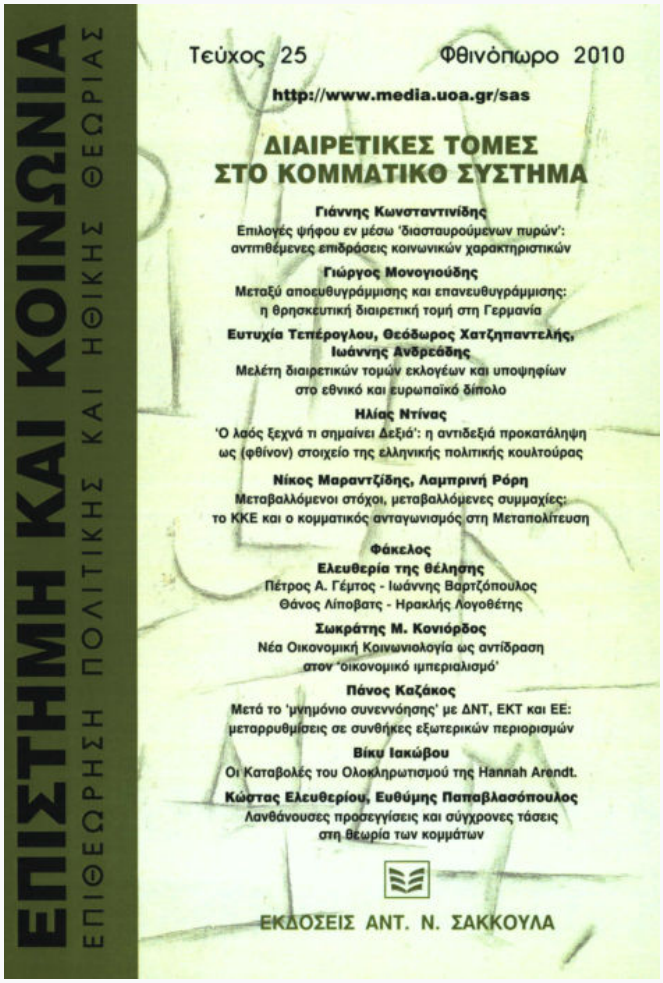

Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης

Λευτέρης Ζ. Λαγός

doi: 10.12681/sas.803

Copyright © 2015

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Λαγός Λ. Ζ. (2015). Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης. *Science and Society: Journal of Political and Moral Theory*, *25*, 271–276. https://doi.org/10.12681/sas.803

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 29/12/2025 03:15:30

κού φαινομένου, καλύπτεται όμως πίσω από μια ουσιοκρατική ιδεολογική εικόνα που προβάλλει το ίδιο για τον εαυτό του και η οποία εμποτίζει όλον τον πολιτικό λόγο αλλά και το μεγαλύτερο μέρος του επιστημονικού.

Παρασκευάς Ματάλας

Πωλ Κρούγκμαν, *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, πρόλ. Ν. Κοτζιάς, μτφρ. Αρ. Αλαβάνου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2009, σελ. 234[1]

Το συγκεκριμένο βιβλίο του βραβευμένου, το 2008, με Νομπέλ Οικονομικών Επιστημών Πωλ Κρούγκμαν στηρίζεται στο έργο του *Η μεγάλη κάμψη* (εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000), το οποίο ασχολείται με την ασιατική οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1990. Στο νεότερο κείμενό του, ο συγγραφέας αφιερώνει τρία κεφάλαια (το 7ο, το 8ο και το 9ο) στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε το φθινόπωρο του 2008 και στο τελευταίο κεφάλαιο προτείνει τρόπους διεξόδου απ' αυτή. Εξαρχής δε, διευκρινίζει ότι σκοπός του είναι η ανάλυση του προβλήματος, δίνοντας έμφαση όχι στο 'τι' αλλά στο 'γιατί' συνέβη και γράφοντας με περισσότερο 'ανάλαφρο' ύφος.[2]

Ο Κρούγκμαν αναδεικνύει τη στενή σχέση οικονομίας και πολιτικής και κατ' επέκταση της οικονομικής ύφεσης με τη λανθασμένη πολιτική αντίληψη που κυριάρχησε τα τελευταία χρόνια: δόθηκε προτεραιότητα στη νομισματική πολιτική και η πραγματική οικονομία πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Βασικό εργαλείο ήταν το 'value at risk', γνωστό ως VAR, μέσω του οποίου τράπεζες και άλλοι επενδυτές –προσπαθούν να– υπολογίζουν τις μέγιστες χρηματικές απώλειες που μπορεί να έχει ένα χαρτοφυλάκιο μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, δεδομένου ενός επιπέδου εμπιστοσύνης. Παράλληλα, το σκιώδες τραπεζικό σύστημα αναπτύχθηκε άναρχα και οι λαϊκές μάζες απομακρύνθηκαν από την πολιτική. Η επικράτηση των νεοφιλελεύθερων δογμάτων είναι εν πολλοίς εκείνη που οδήγησε στη σημερινή κρίση, την οποία ο συγγραφέας είχε προβλέψει ήδη από τη δεκαετία του 1990.

Στο πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο 'Το κεντρικό πρόβλημα έχει λυθεί', αναφέρεται στην αισιοδοξία που επικρατούσε σχετικά με τον οικονομικό κύκλο πριν από την εκδήλωση της κρίσης: αν δεν είχε τιθασευτεί πλήρως, τουλάχιστον θεωρούνταν δυνατόν να ελεγχθούν απολύτως οι κρίσεις που ενδεχομένως θα προέκυπταν. Η ραγδαία πρόοδος της τεχνολογίας δρομολογούσε την περαιτέρω οικονομική άνθιση και ο Τρίτος Κόσμος απολάμβανε ένα –μικρό είναι αλήθεια– μερίδιο της ανάπτυξης, επειδή τα φθηνά εργατικά χέρια που προσέφερε προσέλκυαν επενδύσεις από πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η θετική αυτή εικόνα, ωστόσο, δεν σήμαινε –

κατά τον Κρούγκμαν– ότι είχε εξαλειφθεί η πιθανότητα εμφάνισης νέων κρίσεων. Η κρίση του 2008 απέδειξε όχι μόνο ότι μεγάλες κρίσεις εμφανίζονται συχνότερα απ' ό,τι πίστευαν οι αρμόδιοι αλλά και ότι αυτές οι κρίσεις μπορούν να προέλθουν μέσα από το ίδιο το σύστημα και όχι από εξωγενείς παράγοντες, όπως η τρομοκρατία, η ασφάλεια του διαδικτύου κ.ά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο που τιτλοφορείται: 'Η προειδοποίηση που αγνοήθηκε: οι κρίσεις της Λατινικής Αμερικής', μελετώνται οι κρίσεις που γνώρισε η Λατινική Αμερική κατά τη διάρκεια των περασμένων δεκαετιών. Το Μεξικό, το καλοκαίρι του 1982, αδυνατούσε να εξυπηρετήσει τα χρέη του· η εξέλιξη αυτή αντιμετωπίστηκε με 'συντονισμένο δανεισμό', με την παροχή δηλαδή κεφαλαίων από τις τράπεζες προκειμένου η χώρα να πληρώσει τους τόκους των εκκρεμών της δανείων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές εκείνης του 1990, Μεξικό και Αργεντινή, καθώς και εκείνης η οικονομία είχε περιέλθει σε δεινή κατάσταση, εφάρμοσαν ευρέα μεταρρυθμιστικά προγράμματα που απέδωσαν καρπούς. Το 1993 ο Κρούγκμαν διείδε σημάδια κόπωσης στη μεξικάνικη οικονομία. Το 1994 η χώρα αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα με τα συναλλαγματικά της αποθέματα και η κυβέρνηση υποτίμησε το νόμισμα, χωρίς ιδιαίτερα αποτελέσματα. Ο κρατικός προϋπολογισμός δεν μπορούσε να εκτελεστεί και τα μεξικάνικα ομόλογα πωλούνταν στις αγορές μόνο με την καταβολή υψηλών τόκων. Η χρηματοπιστωτική κρίση του δημοσίου διαδόθηκε στον ιδιωτικό τομέα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Λατινικής Αμερικής, ιδίως στην Αργεντινή ('φαινόμενο τεκίλα', όπως αποκαλείται). Η διάσωση τελικά των οικονομιών αυτών επιτεύχθηκε με τη χορήγηση κεφαλαίων από το αμερικάνικο υπουργείο Οικονομικών, χωρίς βέβαια αυτό να αναιρεί το γεγονός ότι υπέστησαν αιοθητή συρρίκνωση.

Ο Κρούγκμαν εστιάζει την κριτική του στο ότι δεν έγινε αντιληπτό πως η 'κρίση-τεκίλα' έληξε μέσα σε μόλις ενάμιση χρόνο, επειδή ήταν μία sui generis κρίση –απότοκη λανθασμένων πολιτικών– και αντιμετωπίστηκε με ενέσεις ρευστότητας που δεν είναι δυνατό να επαναληφθούν στην ίδια κλίμακα. Παρά τη γοργή λήξη της δημιούργησε υπέρμετρα αρνητικές συνέπειες για μεγάλο αριθμό πολιτών αλλά οι εμπλεκόμενοι δεν έλαβαν τα σωστά μηνύματα με αποτέλεσμα το 2008 να βρεθούν εκ νέου απροετοίμαστοι.

Το τρίτο κεφάλαιο, 'Η παγίδα της Ιαπωνίας', πραγματεύεται την κρίση της ιαπωνικής οικονομίας κατά τη δεκαετία του 1990, την οποία ο Κρούγκμαν θεωρεί οιωνό για την κρίση του 2008. Η ιαπωνική οικονομία θεωρείτο 'ανώτερη μορφή καπιταλισμού' μέχρι που βίωσε μία παρατεταμένη 'ύφεση με ανάπτυξη': η οικονομία της, δηλαδή, αναπτυσσόταν μεν αλλά δυσανάλογα σε σχέση με την ικανότητα επέκτασής της. Η κυβέρνηση δεν αντιμετώπισε τις συνέπειες του 'ηθικού κινδύνου', εκείνης δηλαδή της κατάστασης στην οποία άλλος αποφασίζει πόσο

ρίσκο θα πάρει και άλλος πληρώνει το κόστος σε περίπτωση αποτυχίας. Επίσης, καθυστέρησε να εκπονήσει ένα πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων. Βασικός παράγοντας της ιαπωνικής κρίσης ήταν η 'παγίδα ρευστότητας' στην οποία βρέθηκε η χώρα σε συνδυασμό με το δημογραφικό πρόβλημά της. Η κυβέρνηση επέλεξε να την αντιμετωπίσει ενισχύοντας τις τράπεζες με 500 δισεκατομμύρια δολάρια. Ο Κρούγκμαν πιστεύει ότι στις περιπτώσεις αυτές ένας 'προβλεπόμενος πληθωρισμός' μπορεί να δώσει λύσεις. Η ιαπωνική οικονομία έδειξε σημάδια ανάκαμψης μόλις το 2003, στηριζόμενη στις εξαγωγές της, χωρίς να έχει ξεπεράσει οριστικά τις χρόνιες αδυναμίες της.

Το επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο 'Το κραχ της Ασίας', είναι αφιερωμένο στις οικονομικές κρίσεις που εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1990 σε χώρες της Ασίας. Το 1997 παρουσιάστηκε νομισματική κρίση στην Ταϊλάνδη μετά από κερδοσκοπικές ενέργειες. Η κυβέρνηση υποτίμησε το εθνικό νόμισμα αλλά η κρίση μεταφέρθηκε και σε άλλες χώρες, όπως η Ινδονησία, η Μαλαισία και η Νότια Κορέα. Παρά το γεγονός ότι πράγματι οι οικονομίες αυτές εμφάνιζαν αδύναμα σημεία, η ύφεσή τους προκλήθηκε από τον 'αυτο-επιβεβαιούμενο πανικό'. Ο Κρούγκμαν θεωρεί ότι η απώλεια της εμπιστοσύνης, από τη μία πλευρά, η πτώση του νομίσματος με την αύξηση των επιτοκίων και την κάμψη της οικονομίας, από την άλλη, και από μια τρίτη πλευρά τα οικονομικά προβλήματα εταιριών, τραπεζών και νοικοκυριών είναι ένα ανακυκλούμενο τρίπτυχο το οποίο μπορεί να προκαλέσει ποικιλόμορφες οικονομικές κρίσεις.

Στο πέμπτο κεφάλαιο με τον εύγλωττο τίτλο 'Πολιτικός παραλογισμός', περιγράφεται ο τρόπος που αντέδρασαν οι κυβερνήσεις των χωρών που βίωσαν οικονομική κρίση με έμφαση στην εφαρμογή ή μη της 'κεϊνσιανής συμφωνίας' ή 'νεοκλασικής σύνθεσης', όπως την αποκαλούσε ο Samuelson· πρόκειται για τη συμφωνία που έκαναν μεταπολεμικά οι οικονομολόγοι να αφεθούν οι αγορές ελεύθερες με τη λογική ότι γνώριζαν αρκετά για να αποτρέψουν την εμφάνιση νέων υφέσεων. Στην πράξη, αποδείχτηκε ότι η 'κεϊνσιανή συμφωνία' εγκαταλείφθηκε – υπό τον φόβο κερδοσκοπικών πιέσεων– με σκοπό την εξασφάλιση της εμπιστοσύνης της αγοράς. Η δυνατότητα των κερδοσκοπικών κινήσεων να αυτοεκπληρώνονται παρέσυρε πολλές κυβερνήσεις στην υιοθέτηση πολιτικών που επέτειναν αντί να περιορίσουν την κρίση. Αναφορικά με τον ρόλο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου ως 'δανειστή έσχατης ανάγκης' στις κρίσεις της Ασίας, ο Κρούγκμαν επισημαίνει το άστοχο κάποιων από τις παρεμβάσεις του, τονίζει όμως ότι, ουσιαστικά, δεν υπήρχαν άριστες λύσεις.

Ο ρόλος των hedge funds[3] στη διεθνή οικονομική σκηνή είναι στο επίκεντρο του έκτου κεφαλαίου ('Κυρίαρχοι του σύμπαντος'). Αναφέρεται το παράδειγμα του Soros, διάσημου ιδρυτή hedge fund, ο οποίος το 1992 κατάφερε –με συντονισμένες

κερδοσκοπικές κινήσεις- να προκαλέσει την υποτίμηση της βρετανικής στερλίνας κατά 15%. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει και το παράδειγμα του Χονγκ-Κονγκ το οποίο απέκρουσε το 1998 τη συντονισμένη επίθεση[4] που δέχτηκε από hedge funds, αξιοποιώντας τα μεγάλα κεφάλαια που διέθετε για την αγορά εγχώριων μετοχών. Την ίδια χρονιά -και ενώ ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα hedge funds είχε ενταθεί- η Ρωσία κατέρρευσε χρηματοπιστωτικά και δημιουργήθηκε κλίμα ανησυχίας παγκοσμίως. Το γεγονός ότι η Ομοσπονδιακή Τράπεζα της Νέας Υόρκης διέσωσε το παραπαίον hedge fund LTCM και, εν συνεχεία, η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα μείωσε το επιτόκιο περαιτέρω κατά 0,25% μετέτρεψαν άμεσα τον πανικό που είχε προκληθεί σε ευφορία, προτού αυτός αυτο-εκπληρωθεί. Έτσι, προέκυψε μια νέα μορφή ηθικού κινδύνου, η πεποίθηση δηλαδή ότι η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα μπορούσε να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε κρίση.[5]

Στο επόμενο κεφάλαιο, που τιτλοφορείται: 'Οι φούσκες του Γκρίνσπαν', ο συγγραφέας κριτικάρει τις επιλογές του Alan Greenspan, διοικητή της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ από το 1987 έως το 2006. Ο Greenspan πέτυχε -στα μέσα της δεκαετίας του 1990- να συνδυάσει χαμηλό ποσοστό ανεργίας και χαμηλό πληθωρισμό για πρώτη φορά στην ιστορία των ΗΠΑ, αφήνοντας τις αγορές ελεύθερες και χωρίς να μειώσει τα επιτόκια, όπως τον προέτρεπαν οι οικονομολόγοι. Από εκεί και πέρα όμως έκανε, κατά τον Κρούγκμαν, σημαντικά λάθη: το 1996 μίλησε για 'παράλογη ευφορία' σχετικά με τις τιμές των μετοχών χωρίς όμως να επιχειρήσει να την περιορίσει. Η αδράνεια αυτή οδήγησε στο σκάσιμο της φούσκας των μετοχών το 2000. Ακολούθησε η φούσκα του στεγαστικού τομέα: χορηγούνταν δάνεια ακόμα και σε οφειλέτες που ήταν φανερό ότι δεν μπορούσαν να τα αποπληρώσουν (τα λεγόμενα 'ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου'). Η τάση αυτή οφειλόταν, αφενός, στην πεποίθηση ότι οι τιμές των ακινήτων θα ανέβαιναν εσαεί και, αφετέρου, στο ότι τα δάνεια αυτά τιτλοποιούνταν και πωλούνταν σε άλλους επενδυτές. Το χρηματοπιστωτικό εργαλείο που πυροδότησε αυτή την τιτλοποίηση ήταν οι Τίτλοι Εγγυημένων Δανειακών Υποχρεώσεων [Collateralised Debt Obligation/CDO], μέσω των οποίων παρέχονταν προνομιακά μερίδια στις πληρωμές από μια ομάδα υποθηκών. Οι οργανισμοί αξιολόγησης κατέτασσαν τα CDO ως AAA, κάτι που τα καθιστούσε πολύ ελκυστικό επενδυτικό προϊόν. Μετά την κατάρρευση των CDO αποδείχθηκε ότι ήταν τόσο σύνθετα προϊόντα που χρειάζονταν περίπου 30.000 σελίδες χαρτιού για να περιγραφεί η πορεία τους. Έγινε επίσης σαφές και ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο: η εμπλοκή όλων ουσιαστικά των οικονομικών 'παιχτών' -τράπεζες, ιδιώτες, hedge funds- στα νέα χρηματοπιστωτικά προϊόντα είχε επιφέρει μία 'ομογενοποίηση' του συστήματος η οποία λειτούργησε ως αγωγός για τη διεύρυνση της κρίσης.

Μετά από μία ιστορική αναδρομή στη λειτουργία των τραπεζών, ο Κρούγκμαν -στο όγδοο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο 'Σκοτεινές τραπεζικές δραστηριότητες'- περιγράφει μερικές πτυχές του παράλληλου ή σκιώδους τραπεζικού συστήματος. Γλαφυρό παράδειγμα είναι ο μηχανισμός του επιτοκίου ομολόγου το οποίο αναπροσαρμόζεται μέσω δημοπρασίας [auction-rate security]· με τον τρόπο αυτόν άτομα δάνειζαν χρήματα σε ένα ίδρυμα σε μακροπρόθεσμη βάση και, εν συνεχεία, νέοι δυνητικοί επενδυτές μπορούσαν να αντικαταστήσουν παλαιούς που ήθελαν να αποσυρθούν μέσα από δημοπρασίες που καθόριζαν το σχετικό επιτόκιο. Με τον τρόπο αυτόν, οι επενδυτές εξασφάλιζαν υψηλότερο επιτόκιο για τα χρήματά τους από αυτό που τους έδιναν οι συμβατικές τράπεζες και οι εκδότες των χρεογράφων πλήρωναν χαμηλότερα επιτόκια από εκείνα που έδιναν στα μακροπρόθεσμα τραπεζικά δάνεια. Όταν ξέσπασε η κρίση το 2008, οι δημοπρασίες αυτές δεν συγκέντρωναν νέους επενδυτές με αποτέλεσμα να καταρρεύσει το συγκεκριμένο σύστημα, ύψους 400 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Στο ένατο κεφάλαιο -'Όλοι οι φόβοι μαζί'-, ο Κρούγκμαν προσπαθεί να εξηγήσει τι συνέβη το 2008. Στον στεγαστικό τομέα, η κατάσχεση των ενυπόθηκων σπιτιών ήταν ασύμφορη για τους δανειστές, αφού μέχρι να ολοκληρωθεί η σχετική διαδικασία, η αξία του ακινήτου υποτιμάται σημαντικά. Η επαναδιαπραγμάτευση των δανείων ήταν αδύνατη, καθώς είχαν χορηγηθεί από πηγές που τα πούλησαν σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία, με τη σειρά τους, τα πούλησαν σε επενδυτές. Η κατάρρευση του σκιώδους τραπεζικού συστήματος οδήγησε σε επέκταση του 'παραδοσιακού' τραπεζικού δανεισμού, χωρίς ωστόσο να αντιμετωπιστεί η κρίση, δεδομένου ότι η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα είχε απολέσει μεγάλο μέρος της επιρροής της. Σε χρηματοπιστωτικό επίπεδο, η διατήρηση -εκ μέρους των Αμερικανών- μεγάλου ποσοστού του πλούτου τους στο εξωτερικό και, αντίστοιχα, η επιλογή ξένων επενδυτών να διατηρήσουν μέρος του πλούτου τους στις ΗΠΑ λειτούργησε τελικά ως μηχανισμός μετάδοσης της κρίσης. Στην εξάπλωση της κρίσης συνέβαλε και η κατάρρευση της Lehman Brothers και του carry trade, μιας συνηθισμένης τακτικής των χρηματιστών να δανείζονται χρήματα από χώρες με χαμηλό επιτόκιο και να τα δανείζουν σε χώρες με υψηλό επιτόκιο.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, με τίτλο 'Η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης',[6] ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι δύο βασικές παράμετροι δράσης εν καιρώ κρίσης είναι η ενίσχυση της ροής της πίστωσης και η εφαρμογή ενός ευρέος προγράμματος δημοσίων επενδύσεων. Ακόμα και η εθνικοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος μπορεί να συμβάλει στην ανακεφαλαιοποίηση του συστήματος. Πλέον χρειάζεται μια εκτενής χρηματοπιστωτική μεταρρύθμιση, προσαρμοσμένη στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, με τη λογική ότι σε περίοδο κρίσης πρέπει να διασωθεί ό,τι είναι χρήσιμο και όταν δεν υπάρχει κρίση. Τελικά,

ο Κρούγκμαν, υπενθυμίζοντας το επίκαιρο των ιδεών του Keynes, ξεκαθαρίζει ότι η ευημερία των ανθρώπων δεν εμποδίζεται από τα δομικά προβλήματα της οικονομίας αλλά από τις παρωχημένες ιδέες.

Συνοψίζοντας, το εν λόγω βιβλίο φωτίζει ορισμένες κρίσιμες πτυχές της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που σοβεί ακόμα. Μέσα από τις απόψεις που εκφράζει ο συγγραφέας μπορούν να αντληθούν χρήσιμα στοιχεία για την εν εξελίξει ελληνική οικονομική κρίση. Κυρίως, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι ορθά ο Κρούγκμαν ισχυρίζεται πως, όταν στόχος είναι η ευτυχία των ανθρώπων, οι ιδέες έχουν προτεραιότητα.

Λευτέρης Ζ. Λαγός

Σημειώσεις

1. Για το κείμενο αυτό λήφθηκαν υπόψη μερικές πρόσφατες σκέψεις του συγγραφέα, όπως παρουσιάστηκαν στο προσωπικό του blog (http://krugman.blogs.nytimes.com/) αλλά και το άρθρο του *The Economist*, με τίτλο *The gods strike back*, που δημοσιεύτηκε στις 11.2.2010.

2. Ο Κρούγκμαν χρησιμοποιεί συχνά το απλοϊκό μοντέλο μιας συνεταιριστικής οργάνωσης φύλαξης νηπίων για να καταλήξει στα συμπεράσματά του.

3. Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των επενδυτικών κεφαλαίων (κατά λέξη: κεφαλαίων ανταφάλισης) είναι ότι αποκτούν τον έλεγχο περιουσιακών στοιχείων που υπερβαίνουν κατά πολύ τον πλούτο των ιδιοκτητών τους, αγοράζοντάς τα με ανατιμητικές ή υποτιμητικές θέσεις (με σκοπό, δηλαδή, αντιστοίχως είτε την άνοδο είτε την πτώση της τιμής τους).

4. Ορθά επισημαίνει ο Κρούγκμαν ότι, ενώ μία συμφωνία χειραγώγησης της μετοχής μιας εταιρίας διώκεται ποινικά, δεν υπάρχει αντίστοιχη δυνατότητα στις επιθέσεις κατά κρατών.

5. Γνωστή και ως 'Greenspan put', εξαιτίας του ενεργού ρόλου του Alan Greenspan στη χάραξη αυτής της πολιτικής.

6. Με τον όρο 'οικονομικά της ύφεσης' περιγράφονται τα προβλήματα που απασχόλησαν την παγκόσμια οικονομία στη δεκαετία του 1930 και έκτοτε δεν είχαν εμφανιστεί ξανά.